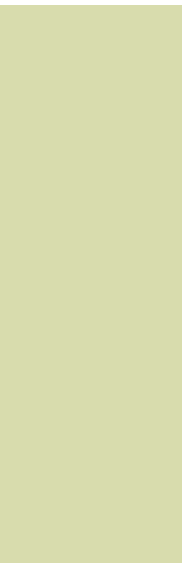

Rolf K. Andersen og Bård Jordfald

Arbeidstakere i byggenæringen i 2008 og 2014

Rolf K. Andersen og Bård Jordfald

Arbeidstakere i byggenæringen i 2008 og 2014

© Fafo 2016

ISBN 978-82-324-0334-9 (papirutgave)

ISBN 978-82-324-0335-6 (nettutgave)

ISSN 0801-6143 (papirutgave)

ISSN 2387-6859 (nettutgave)

Omslag og layout: David Keeping

Trykk: www.xide.no

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
Innledning	9
1 Sysselsettingen i byggenæringen.....	11
Yrker og utdanning.....	11
Kvinner i byggenæringen.....	13
Alderssammensetning.....	14
Oppsummering.....	16
2 Arbeidsinnvandring	17
Kobling mellom innvandrерandel og antall lærlinger?.....	20
Oppsummering.....	20
3 Avgang i arbeidsstokken	23
De som var i jobb i andre næringer i 2014	23
De som ikke var registrert i noen næring i 2014	25
Oppsummering.....	25
4 Tilgang av arbeidskraft	27
De som kom fra andre næringer	27
De som ikke var sysselsatt (i Norge) i 2008.....	29
Balansen mot de andre næringene	29
Oppsummering.....	30
5 Framtidens arbeidskraftsbehov i byggenæringen.....	31
Framskrivninger	32
Klarer man å fylle framtidens behov for arbeidskraft?	34
Oppsummering.....	35
Litteratur	36

Forord

Denne rapporten beskriver arbeidskraften i byggenæringen ved hjelp av registerdata fra Statistisk sentralbyrå. Vi ser på sammensetningen av arbeidskraften i 2008 og 2014 ut fra alder, utdanning, kjønn, yrke og arbeidsinnvandring. Rapporten tar også for seg inn- og utflyt av arbeidskraft i denne tidsperioden, der vi blant annet ser på hva som kjennetegner de som har forlatt næringen og de som har kommet til. Videre blir det gjort framskrivinger av arbeidskraftbehovet fram til 2030.

Prosjektet er initiert og finansiert av Byggenæringens Landsforening (BNL) og Entreprenørforeningen Bygg og Anlegg (EBA). Vi takker for et interessant prosjekt og for givende diskusjoner underveis i prosjektet.

Ved Fafo har Kristine Nergaard vært intern kvalitetssikrer. Vi takker for grundige og innsiktsfulle kommentarer. Bente Bakken i Fafos publikasjonsavdeling har loset manus fram til ferdig trykket rapport, en stor takk til henne også. Selv om flere har bidratt, er alle funn og konklusjoner forfatterens ansvar, likeså alle eventuelle feil og mangler.

Oslo, desember 2016

Rolf K. Andersen og Bård Jordfald

Sammendrag

Formålet med denne rapporten er å kartlegge arbeidskraften i byggenæringen i perioden 2008 til 2014 langs en rekke dimensjoner. Vi ser på hva som kjennetegner de sysselsatte (alder, kjønn, utdanning, landbakgrunn), mobilitet i arbeidskraften og framtidig arbeidskraftbehov. Rapportens datagrunnlag er registerdata utlånt fra Statistisk sentralbyrå (SSB).

I 2008 var det registrert 191 200 sysselsatte i byggenæringen, i 2014 var dette økt til 212 600, en bruttovekst på 21 400 sysselsatte eller 11 prosent i perioden. Håndverksyrkene dominerer i næringen, drøyt halvparten av de sysselsatte er innenfor håndverksyrkene. Tømrerfaget er klart størst i byggenæringen. I andel av næringen totalt sett utgjør tømrerfaget 11 prosent av de sysselsatte. Elektrikerfaget er det nest største, med 5 prosent av de sysselsatte. Andelen sysselsatte under 23 år har gått ned mellom 2008 og 2014. Nedgangen i sysselsetting for de yngste gir grunn til bekymring, siden dette er den tradisjonelle rekrutteringsbasen til næringen, det vil si rekruttering gjennom yrkesfaglig utdanning. Siden 2007 har det vært en nedgang i antall nye lærekontrakter fra bygg- og anleggsteknikk på videregående skole. Fra 2013 er det også en markant nedgang i antall elever som har valgt å starte på Vg1 bygg- og anleggsteknikk.

Det har skjedd en endring i sysselsettingen i byggenæringen når vi ser på landbakgrunn. Andelen som er fra Norge, går ned fra 88 til 80 prosent, mens andelen arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa (EU10) øker fra 5 til 12 prosent. Hovedparten av sysselsettingsveksten mellom 2008 og 2014 kan knyttes til arbeidsinnvandring fra Øst-Europa. Av den totale veksten i perioden, utgjorde de norskfødte kun 8 prosent – resten av veksten kommer blant utenlandsfødte, og da i all hovedsak arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa, som står for 79 prosent av sysselsettingsveksten. Den største andelen av sysselsettingen i byggenæringen er knyttet til små og mellomstore bedrifter, uavhengig av landbakgrunn. Den østeuropeiske arbeidskraften er i noe mindre grad ansatt i bedrifter med 100 eller flere ansatte, enn dem med annen landbakgrunn. Når vi ser på høyeste registrerte utdanning, mangler vi registrert utdanning på nesten halvparten av arbeidskraften fra Øst-Europa. Dette skyldes blant annet det har vært vanskelig for arbeidstakere fra utlandet å få godkjent sin yrkesutdanning i Norge. Arbeidskraften fra Øst-Europa er først og fremst ansatt i håndverksyrker. Vi ser også at det i denne gruppen er en høyere andel i yrker uten krav til utdanning, enn det vi ser for arbeidstakere med bakgrunn fra Norge, Norden og EU utenfor EU10.

Av de 191 200 som jobbet i byggenæringen i 2008, er 117 600 fortsatt i næringen i 2014. 41 300 personer som i 2008 jobbet i byggenæringen, var i 2014 å finne i andre næringer, mens de siste 32 300 ikke var registrert som sysselsatt i noen næring i 2014. Hver fjerde som forlot byggenæringen gikk til forretningsmessig tjenesteyting, 17 prosent gikk til offentlig sektor, 14 prosent til varehandel og en tilsvarende andel gikk til industrien. Syv av ti som byttet jobb, gikk til disse fire næringene. Ser man på landbakgrunn, var 82 prosent av de som forlot byggenæringen til fordel for andre næringer, norske, 11 prosent av dem var fra EU10, mens 3 prosent var født utenfor EØS. De siste 3 prosentene kom fra EU og Norden.

Byggenæringen har hatt en tilvekst på 95 000 personer fra 2008 fram til 2014. 45 prosent av de som jobbet i næringen i 2008, jobbet ikke der i 2014. Samlet avga byggenæringen 2000 flere personer enn den selv mottok fra andre næringer. Det er særlig offentlig sektor byggenæringen avgir flere personer til enn den selv rekrutterer fra. Tilsvarende gikk flere til forretningsmessig tjenesteyting, olje og gass samt kraftbransjen, enn det byggenæringen selv rekrutterte fra disse næringene. Seks av ti, eller 55 700 personer, var ikke registrert i noen næring i Norge i 2008. Blant disse var 10 000 ikke født i Norge. Selv om byggenæringen mister noen flere enn det de rekrutterer, er det særlig nettoeffekten

av de som går ut av og de som kommer inn i arbeidsstyrken som drar opp sysselsettingen totalt sett mellom 2008 og 2014. Ikke minst er de 10 000 utenlandsfødte som ikke var i registrert i noen næring i 2008, med på å øke sysselsettingen.

Byggenæringen er i en heldig situasjon med mange unge arbeidstakere – og dermed en lang planleggingshorisont. På kort sikt er avgangen for de eldste (65 år) håndterbar. Dersom utviklingsforløpet 2000–2014 fortsetter fram mot 2030, vil man fram mot 2019 kunne opprettholde sysselsettingen. Derimot vil et konjunkturoppsving i 2019 kreve langt flere enn det skoleverket leverer. Da er man prisgitt arbeidsinnvandring eller betydelig overskudd i balansen mot de andre næringene i det norske arbeidsmarkedet. «Historien som gjentar seg» fordrer dog at man klarer å holde på den arbeidskraften man har, og at de som er unge håndverkere i dag – fortsetter å være det, framfor at de forsvinner over i andre yrker innad i næringen, eller over i andre næringer. Hvis historien om at de forlater håndverksyrkene gjentar seg, kan det på kort sikt bli betydelig ubalanse. I tillegg kommer problemet med at ungdommen i stadig mindre grad søker seg til næringen. Selv under en eventuell langvarig nedgangsperiode vil byggenæringen kunne ta ut mesteparten av nedgangen gjennom naturlig aldersavgang, og forventet retur av arbeidsinnvandrere.

Innledning

Hensikten med denne rapporten er å kartlegge arbeidskraften i byggenæringen langs en rekke dimensjoner i perioden 2008 til 2014. Prosjektet er en direkte oppfølging av et tilsvarende prosjekt i 2010, der vi så på utviklingen i 2006 og 2008 (Andersen & Jordfald 2010). Vi ser i denne rapporten på hva som kjennetegner de sysselsatte (alder, kjønn, utdanning, landbakgrunn), mobilitet i arbeidskraften og diskuterer framtidig arbeidskraftbehov med utgangspunkt i disse analysene. Rapportens datagrunnlag er registerdata utlånt fra Statistisk sentralbyrå (SSB).

Problemstillinger

Ved hjelp av registerbaserte data har vi ønsket å kartlegge endringer i byggenæringen i perioden 2008 til 2014. Perioden er interessant fordi den fanger oppstarten av finanskrisen, og vi ser på hvordan næringen har utviklet seg i etterkant av denne. Hovedproblemstillingene har vært å kartlegge utvikling og eventuelt endring i:

- Yrkes- og utdanningsstruktur
- Kjønnsfordelingen i næringen
- Alderssammensetningen i næringen
- Arbeidsinnvandring, og da særlig bruk av arbeidskraft fra EU-landene i Sentral- og Øst-Europa
- Hvor mange har gått over til andre næringer, og til hvilke?
- Hvor mange har gått ut av arbeidslivet?
- Hvor mange har gått fra arbeidslivet og inn i utdanning?
- Hvor mange har tatt tilleggsutdanning i perioden, og i så fall hvilken utdanning?
- Hva er det framtidige arbeidskraftbehovet i næringen?

Datagrunnlag

Makroanalysene er basert på data fra Statistisk sentralbyrå (SSB) sine registre; den registerbaserte sysselsettingsstatistikken, system for persondata (SFP), befolkningsstatistikken og nasjonal database for utdanning. Informasjon fra disse registrene gir oversikt over samtlige sysselsatte i byggenæringen, det vil si både selvstendig næringsdrivende og lønnstakere. Vi har her valgt ut personene som arbeidet i byggenæringen per 1. oktober i 2008 og i 2014. I rapporten kaller vi disse for sysselsatte, som omfatter lønnstakere og selvstendig næringsdrivende. Noen steder skiller vi spesifikt mellom de selvstendige og lønnstakerne.

Byggenæringen er definert etter SSBs standard for næringsgruppering (SN2007), som igjen bygger på EUs standard (NACE rev2). Denne standarden gjør det mulig å sammenlikne og analysere utviklingen over tid, og over landegrenser. Byggenæringen utgjøres av tre underliggende koder: Kode 41 som omfatter «oppføring av bygninger», kode 42 som omfatter «anleggsvirksomhet» og kode 43 som omfatter «spesialisert bygge- og anleggsvirksomhet».

Oppføring av bygninger (kode 41) dekker inn alle typer nybygg (boliger, kontorbygg, driftsbygninger m.m.) samt tilbygg og ombygging og oppføring av prefabrikkerte bygg. Anleggsvirksomhet (kode 42) omfatter bygging av veier, jernbane, vann og kloakkanlegg, anlegg for elektrisitet for telekommunikasjon, havne- og damanlegg med mer. Spesialisert bygge- og anleggsvirksomhet (kode 43) dreier seg om spesialisering innenfor et område som er felles for forskjellige konstruksjoner og som krever spesielle ferdigheter eller spesialutstyr. Blant annet dekker kode 43 inn elektrisk installasjonsarbeid, varme, ventilasjon og sanitær (VVS) og ferdiggjøring av bygninger (snekkerarbeid, gulvlegging, malararbeid m.m.).

Innad i byggenæringen sto kode 41 «oppføring av bygninger» for en tredel av sysselsettingen, mens kode 42 «anleggsvirksomhet» utgjorde 11 prosent. Majoriteten, eller 56 prosent, av de sysselsatte var å finne innenfor kode 43 «spesialisert bygge- og anleggsvirksomhet». Andelene i de tre kodene var tilnærmet lik i 2008 og i 2014.

Det er to forhold som gjelder byggenæringen som ikke er med i disse analysene. For det første har vi ingen data på innleie av arbeidskraft fra utleieselskapene, som har blitt en betydelig del av norsk byggenæring. For det andre har vi heller ikke noen data for utstasjonerte virksomheter, for eksempel i form av polske selskaper som har vunnet anbud og tatt med seg sine ansatte for å utføre byggearbeid i Norge. Datagrunnlaget inneholder ikke personer med korttidsopphold.

Analysene gir en oversikt over inn- og utflyt av arbeidskraft til og fra byggenæringen. Hver gang en arbeidstaker slutter hos en arbeidsgiver, skal vedkommende meldes ut av registeret av arbeidsgiver. Det samme skjer hver gang en arbeidstaker begynner i en ny virksomhet, det vil si at vedkommende da skal meldes inn i registeret av sin nye arbeidsgiver. På bakgrunn av disse ut- og innmeldingene er det mulig å få en oversikt over hvor mange som går ut av næringen i løpet av et år eller over en lengre definert periode. Tar vi for eksempel utgangspunkt i 2008, kan vi se hvor mange som ved utgangen av 2014 fortsatt arbeider i næringen, har gått ut av næringen til annet arbeid eller har gått ut av arbeidsstyrken (pensjon, uføretrygd m.m). Tilsvarende kan vi se på inngang til næringen og beskrive hva som kjennetegner de nye som har kommet inn i byggenæringen (utdanning, kjønn, hvilke næringer de kommer fra, hvilken landbakgrunn de har, eller om de kommer rett fra skolebenken).

Gangen i rapporten

I kapittel 1 ser vi nærmere på hva som kjennetegner de som arbeider i byggenæringen: fordelingen på ulike yrkesgrupper, utdanningsnivå, kjønnsandel og alderssammensetning. I kapittel 2 ser vi nærmere på arbeidsinnvandring, med særlig vekt på EU-landene i Øst- og Sentral-Europa. Kapittel 3 kartlegger kjennetegn ved de som har forlatt næringen fra 2008 til 2014. Vi kartlegger om de har gått ut av arbeidsmarkedet, og når det gjelder de som fortsatt står i arbeid, ser vi på hvilke næringer de har gått over til. Kapittel 4 omhandler de som har kommet inn i næringen mellom 2008 og 2014. Når det gjelder de som har kommet fra andre næringer, ser vi på hvilke næringer de kommer fra. Vi ser også på avgang og tilgang i sammenheng, det vil si hvilke næringer er det byggenæringen har en netto avgang til og hvilke er det en netto tilgang fra. I kapittel 5 gjør vi en framskrivning av framtidig behov for arbeidskraft gitt forskjellige utviklingsløp; en framtidig oppgang og en framtidig nedgang i byggenæringen. I tillegg har vi lagt inn SSBs siste framskrivninger her.

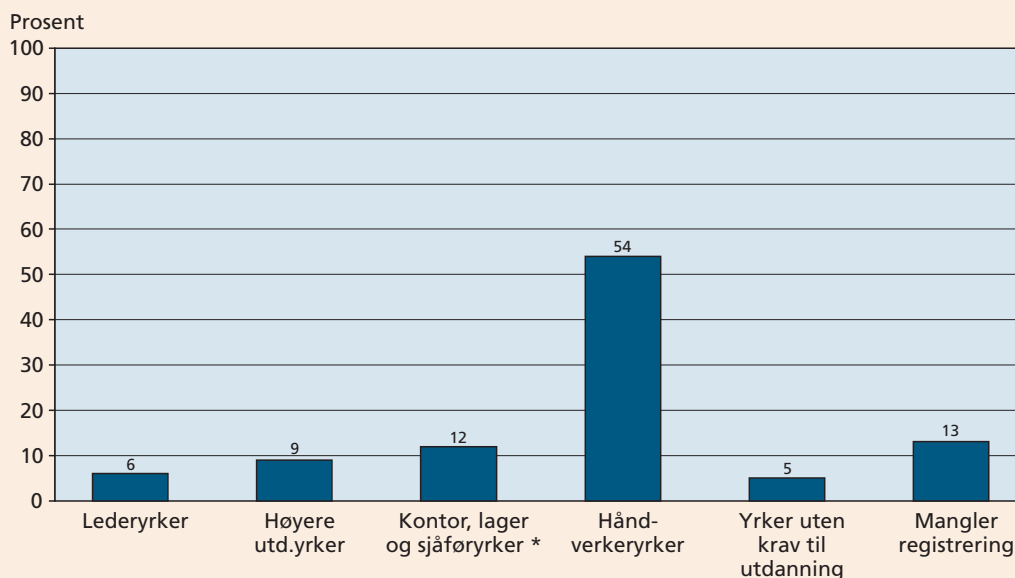
1 Sysselsettingen i byggenæringen

I 2008 var det registrert 191 200 sysselsatte i byggenæringen, i 2014 var dette økt til 212 600, det vil si en bruttovekst på 21 400 sysselsatte eller 11 prosent i perioden. Som vi skal se videre, har det skjedd noen større endringer i sammensetningen av de sysselsatte i næringen. Den største endringen dreier seg om landbakgrunn. Vi skal komme tilbake til dette i neste kapitel.

Yrker og utdanning

Byggenæringen er en bransje preget av håndverksyrker. Som det går fram av figur 1.1, er drøyt halvparten av de sysselsatte å finne innenfor håndverksyrkene. Kun 15 prosent er innenfor lederyrker eller innenfor yrker med høyere utdanning. 5 prosent er i yrker uten krav til utdanning, og vi mangler registrering på om lag 13 prosent av de sysselsatte. Det siste knytter seg i all hovedsak til selvstendig næringsdrivende.

Figur 1.1 Sysselsatte etter yrke. Standard for yrkesklassifisering. 2014. Prosent.

* Standard for yrkesklassifisering (Styrk) kode 4 Kontor- og kundeserviceyrker, kode 5 Salgs-, service- og omsorgsyrker, kode 8 Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere.

I tabell 1.1 har vi tatt ut de som har registrert høyeste gjennomførte utdanning på videregående nivå. Andre kolonne (andel av videregående) viser prosentandelen hvert utdanningsnivå utgjør innenfor videregående nivå. Tredje kolonne (andel av næring) viser de ulike utdanningene i prosent av det totale antallet sysselsatte i næringen.

Tabell 1.1 Prosentandel som er registrert med høyeste fullførte utdanning på videregående nivå, etter fag.

Fag - videregående skole	Prosentandel av videregående utdanning	Prosentandel av næring
Tømrerfaget, Vg3	18	11
Elektrikerfaget, Vg3	9	5
Rørleggerfaget, Vg3	5	3
Anleggsmaskinførerfaget, Vg3	5	3
Håndverksfag og tekniske fag, uspesifisert	4	3
Allmenne fag, VK II	2	1
Energioperatørfaget, Vg3	2	1
Forskalingsfaget, VK II	2	1
Murerfaget, Vg3	2	1
Telekommunikasjonsmontørfaget, Vg3	2	1
Lederskolen	1	1
Malerfaget, Vg3	1	1
Teknisk fagskole, linje for elkraftsteknikk	1	1
Videregående, avsluttende utdanning, uspesifisert fagfelt	1	1
Yrkessjåførfaget, Vg3	1	1
Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag, andre, uspesifiserte, videregående, grunnutdanning	1	1
Økonomiske og administrative fag, VK II	1	1
Realskoleutdanning	1	1
Ventilasjons- og blikkenslagerfaget, Vg3	1	1
Påbygging til generell studiekompetanse (alle yrkesfaglige utdanningsprogram), Vg3	1	0
Alle andre utdanninger på videregående nivå	38	23
Andel registrert med videregående utdanning		59

Tømrerfaget er klart størst i byggenæringen når vi kun ser på dem med utdanning på videregående nivå, hvor de utgjør 18 prosent. I andel av næringen totalt sett, utgjør tømrerfaget 11 prosent av arbeidsstokken. Elektrikerfaget er det nest største og utgjør 9 prosent av dem med avsluttet utdanning på videregående nivå, og 5 prosent av de sysselsatte i næringen totalt.

Tabell 1.2 viser tilsvarende fordeling for dem med avsluttet utdanning på høyskole- eller universitetsnivå.

Tabell 1.2 Prosentandel som er registrert med høyeste fullførte utdanning på høyskole- eller universitetsnivå, etter fag.

Fag - høyere utdanning	Prosentandel av høyere utdanning	Prosentandel av næring
Naturvitenskapelige fag, uspesifiserte	9	0,9
Bachelor, ingeniørfag, bygg, treårig	5	0,5
Ingeniørutdanning, bygg, toårig	5	0,5
Høyskoleingeniørutdanning, bygg, treårig	4	0,4
Sivilingeniørutdanning, bygge- og miljøteknikk	3	0,3
Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag, andre, uspesifiserte, høyere nivå	3	0,3
Økonomiske og administrative fag, andre, uspesifiserte, lavere nivå	2	0,2
Bedriftsøkonomi, lavere nivå	2	0,2
Ingeniørutdanning, maskin, toårig	2	0,2
Ingeniørutdanning, elektro, toårig	2	0,2
Høyskoleingeniørutdanning, elektro, treårig	2	0,2
Høyskolekandidat, økonomi og administrasjon, toårig	2	0,2
Siviløkonomutdanning, fireårig	2	0,2
Universitets- og høyskoleutdanning, lavere nivå, uspesifisert fagfelt	2	0,2
Forberedende prøver	2	0,2
Alle andre utdanninger på høyere nivå	54	6
Andel registrert med høyere utdanning		10

Selv om andelen med utdanning på høyskole- eller universitetsnivå totalt sett i næringen er ganske lav, ser vi at en rekke utdanninger på høyere nivå er representert i næringen. I all hovedsak dreier dette seg om ulike typer ingeniørfag og en god del med ulike økonomiske utdanninger. Totalt sett har 24 prosent av dem med høyere utdanning en ingeniørutdanning.

Kvinner i byggenæringen

Byggenæringen er en typisk kjønnskjev næring, dominert av menn. For næringen som helhet er det kun 8 prosent kvinner i 2014, noe som er på samme nivå som i 2008. I tabell 1.3 har vi sett på kvinneandelen i de ulike hovedyrkesgruppene.

Tabell 1.3 Sysselsatte etter yrkesgruppe 2008–2014. Kvinneandel i yrkesgruppene 2008–2014. Prosent.

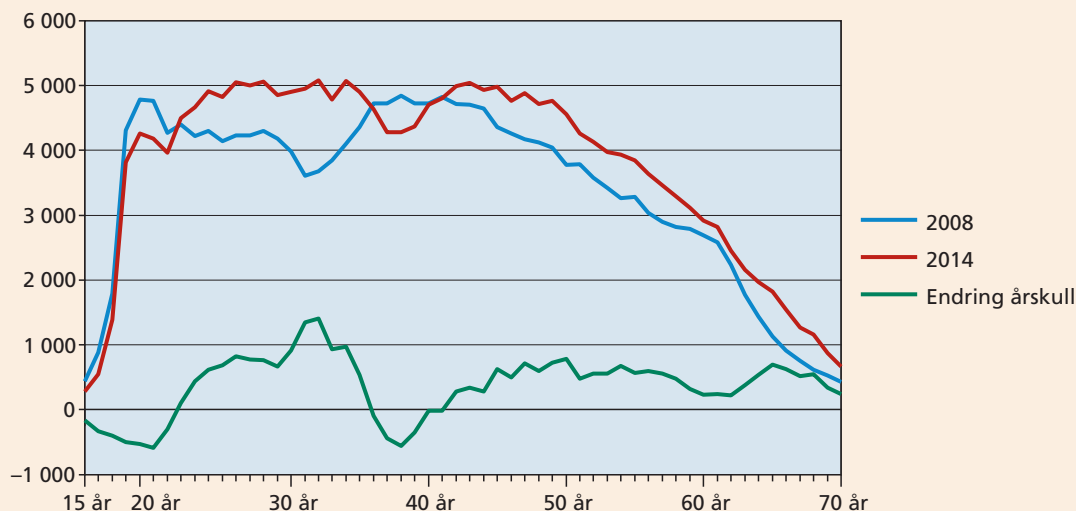
	Antall personer 2008	Kvinner 2008. Prosent	Antall personer 2014	Kvinner 2014. Prosent
Administrative ledere	10469	12	13547	12
Akademiske yrker	5644	18	8341	18
Yrker med kortere høyskole- og universitetsutdanning og teknikere	9023	19	11179	21
Kontor- og kundeserviceyrker	6911	80	7164	78
Salgs-, service- og omsorgsykker	2531	29	2492	26
Håndverkere o.l.	99166	2	114132	2
Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere	13583	1	16431	1
Yrker uten krav til utdanning	9308	15	10886	15
Mangler registrert yrke	34394	7	28204	8

Som det går fram av tabell 1.3, er kvinnene særlig dominerende innenfor kontor- og serviceyrkene, der er hele 78 prosent av de sysselsatte kvinner. Innenfor den største yrkesgruppen i næringen, håndverksyrkene, er kvinnene nesten helt fraværende. Kun 2 prosent av de som er i håndverksyrker, er kvinner. Når vi ser på utviklingen i perioden 2008 til 2014, er det heller ingen endringer i kvinneandelen i de ulike yrkesgruppene. Den lave kvinneandelen innenfor de dominerende yrkene er med andre ord bemerkelsesverdig stabil.

Alderssammensetning

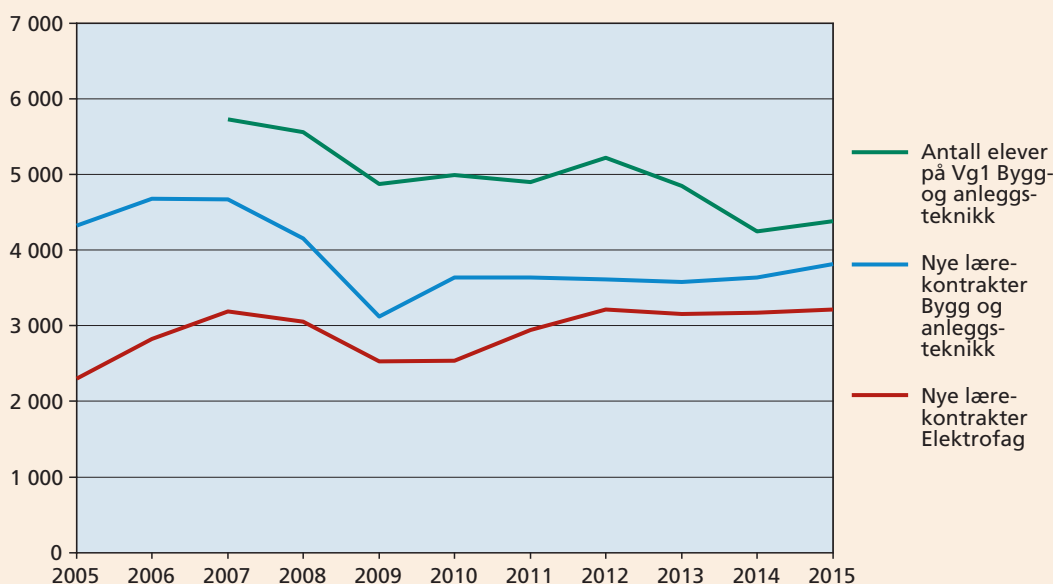
Gjennomsnittsalderen i byggenæringen er 40 år i 2014, mot 39 år i 2008. Alderssammensetningen viser med andre ord at byggenæringen har mange unge arbeidstakere, det vil si arbeidstakere under 40 år. I figur 1.2 viser vi utviklingen i alderssammensetningen i 2008 og 2014.

Figur 1.2 Aldersfordelingen i byggenæringen 2008 og 2014.

Som vi har vist over, har det vært en klar økning i antall sysselsatte i perioden. Det ser vi også i figur 1.2, som viser at det for de fleste alderskategoriene er flere sysselsatt i 2014 enn i 2008. Samtidig er det noen viktige unntak. Andelen sysselsatte under 23 år har gått ned fra 2008 til 2014. Det er også en nedgang i antall sysselsatte i aldersgruppen 37–40 år. Figuren viser videre at det særlig er aldersgruppen 30–35 år som har den største økningen i sysselsetting. Det er nedgangen i sysselsetting for de yngste som gir størst grunn til bekymring. Dette er den tradisjonelle rekrutteringsbasen til næringen, det vil si rekruttering gjennom yrkesfagløpet. Selv om nedgangen ikke er dramatisk, gir det en viss grunn til bekymring at en næring som er i vekst totalt sett, rekrutterer færre i de yngste aldersgruppene. Tidligere har vi sett at nedgangstider kan ramme inntaket av lærlinger. Den relativt sett lave andelen 30-åringere i 2008 og 40-åringere i 2014 faller sammen med nedgangstidene midt på 1990-tallet, og skyldes lavere inntak av unge i denne perioden. Det spesielle med nedgangen i antall unge fra 2008 til 2014 er at den kommer i en periode med økt sysselsetting. Ser vi på antall nye lærlinger som kommer inn i næring, er det også tydelig at det siden 2005 vært en nedgang i nye lærlinger fra bygg- og anleggsteknikk (figur 1.3).

Figur 1.3 Antall nye lærekontrakter per år i bygg- og anleggsteknikk og elektrofag 2005–2015, og antall elever på Vg1 bygg- og anleggsteknikk 2007–2015.

Kilde SSB - statistikkbanken

Figur 1.3 viser antall nye lærekontrakter per år for bygg- og anleggsteknikk og for elektrofag, og antall elever på Vg1 bygg- og anleggsteknikk. Antall lærlinger gikk ned i kjølvannet av finanskrisen for begge fagene. For elektrofag stabiliserer antall lærlinger seg rundt 2012, til å være på samme nivå som før finanskrisen. For bygg- og anleggsteknikk er utviklingen annerledes. Antall lærlinger går noe opp mellom 2009 og 2010, men derfra og fram til 2015 stabiliserer antall lærlinger seg på et lavere nivå enn det som var tilfellet før finanskrisen i 2008. Antall lærlinger i bygg- og anleggsteknikk har dermed ikke hentet seg inn igjen etter finanskrisen, slik vi ser for elektrofag. Vi ser at det er en liten oppgang i nye lærlinger i 2015. Om denne tendensen fortsetter, er det for tidlig å si noe om, men det er uansett klart at bygg- og anleggsteknikk i beste fall tar seg saktere inn igjen enn det vi ser for elektrofagene. Om vi ser på antall elever som starter på Vg1 bygg- og anleggsteknikk, finner vi noe av den samme tendensen med hensyn til finanskrisen som den vi så for lærlingene: antallet elever går ned fra 2008 til 2009, for deretter å være stabilt fram til 2012. Deretter ser vi at det mellom 2012 og 2014 er en markant nedgang i antall elever som har valgt å starte på bygg- og anleggsteknikk. Nedgangen i antall elever som starter på Vg1 er ikke positivt for næringen, men det ser likevel ut til at næringen

foreløpig klarer å opprettholde antallet lærlinger. Denne siste utviklingen har vi imidlertid kun et kort tidsintervall på, og hvorvidt denne tendensen holder seg de kommende årene, er det foreløpig ikke mulig å si noe sikkert om. Samtidig er det rimelig å anta at synkende elevgrunnlag på sikt også vil påvirke antall lærlinger som kommer inn i byggenæringen fra bygg- og anleggsteknikk.

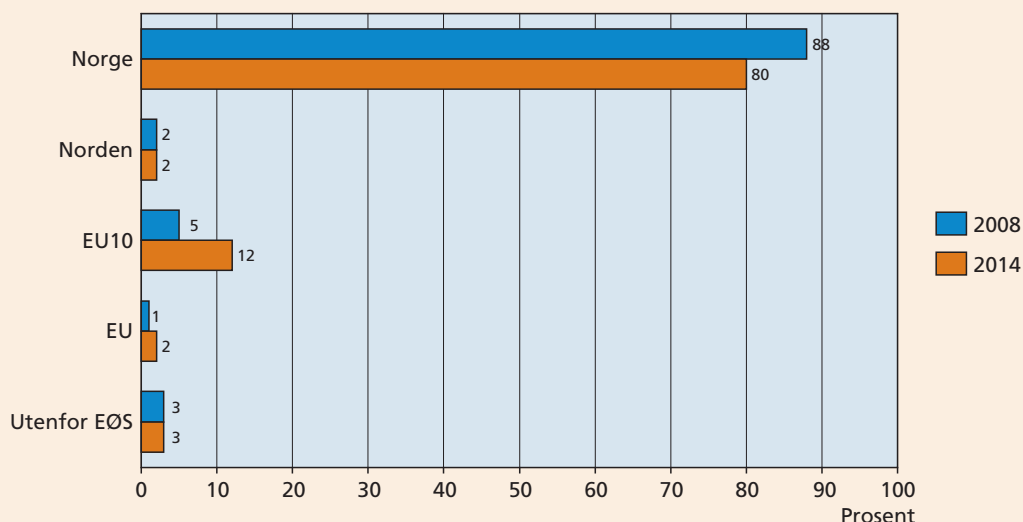
Oppsummering

- I 2008 var det registrert 191 200 sysselsatte i byggenæringen, i 2014 var dette økt til 212 600, en bruttovekst på 21 400 sysselsatte eller 11 prosent i perioden.
- Håndverksyrkene dominerer i næringen, drøyt halvparten av de sysselsatte er innenfor håndverksyrkene.
- Tømrerfaget er klart størst i byggenæringen I andel av næringen totalt sett utgjør tømrerfaget 11 prosent av de sysselsatte. Elektrikerfaget er det nest største, med 5 prosent av de sysselsatte.
- Andelen sysselsatte under 23 år har gått ned mellom 2008 og 2014. Nedgangen i sysselsetting for de yngste gir grunn til bekymring, siden dette er den tradisjonelle rekrutteringsbasen til næringen, det vil si rekruttering gjennom yrkesfaglig utdanning.
- Siden 2007 har det vært en nedgang i antall nye lærekontrakter fra bygg- og anleggsteknikk på videregående skole. Fra 2013 er det også en markant nedgang i antall elever som har valgt å starte på Vg1 bygg- og anleggsteknikk.

2 Arbeidsinnvandring

Arbeidsinnvandringen til Norge etter EU-utvidelsen har vært svært stor. Vi regner med at det i Norge i dag er over 200 000 arbeidsinnvandrere fra de tidligere østeuropeiske landene som har kommet med i EU (se f.eks. Friberg & Haakestad 2015). Det er også vel dokumentert at bygg- og anleggsnæringen er en av de næringene som i stor grad har benyttet seg av muligheten til å rekruttere arbeidskraft fra Øst-Europa (se f.eks. Andersen m.fl. 2009; Bråten m.fl. 2012). I figur 2.1 viser vi andelen arbeidstakere etter landbakgrunn i 2008 og 2014.¹

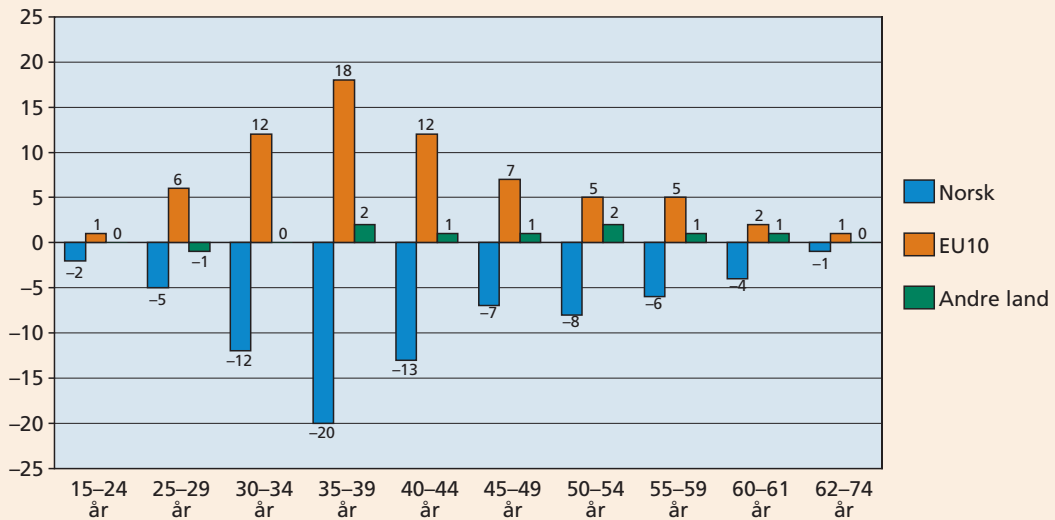
Figur 2.1 Andel sysselsatte etter landbakgrunn i 2008 og 2014. Prosent.

Som det går fram av figur 2.1, har det skjedd en endring i sysselsettingen i byggenæringen når vi ser på landbakgrunn. Andelen som er fra Norge, går ned fra 88 til 80 prosent, mens andelen arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa (EU10) øker fra 5 til 12 prosent. I forrige kapittel så vi at det hadde vært en sysselsetningsvekst i næringen fra 2008 til 2014. Hovedparten av denne sysselsetningsveksten kan knyttes til arbeidsinnvandring fra Øst-Europa. Mens det jobbet 170 000 med norsk landbakgrunn i næringen i 2008, økte dette kun til 171 700 i 2014. Arbeidstakere som ikke var født i Norge, gikk derimot fra 21 100 i 2008, til 40 800 personer i 2014. Av den totale veksten i perioden, utgjorde de norskfødte kun 8 prosent – resten av veksten kom blant utenlandsfødte, og i all hovedsak gjaldt dette arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa. Disse går fra 9700 i 2008, til 26 500 i 2014. Av den totale veksten i sysselsatte utgjør EU10-erne 79 prosent. I figur 2.2 har vi sett på prosentvis endring av de sysselsatte fordelt på alder og landbakgrunn.

¹ I figurer og tabeller er landbakgrunn delt i fem ulike kategorier: de som er født i Norge, de som er født i Norden utenom Norge, EU10 (medlemslandene i det tidligere Øst-Europa, dvs. Estland, Litauen, Latvia, Romania, Bulgaria, Polen, Tsjekia, Slovakia, Slovenia og Ungarn). Fjerde kategori er EU for øvrig, og den siste kategorien er de som er født utenfor EØS-området.

Figur 2.2 Endring i alderssammensetningen fra 2008 til 2014, etter landbakgrunn. Prosent.

Som det går fram av figur 2.2, er det nedgang i den prosentvise andelen i samtlige alderskategorier for dem med norsk landbakgrunn. Størst er nedgangen i aldersgruppen 35–39 år, men det er også en vesentlig nedgang blant dem mellom 30–34 år og 40–44 år. De med landbakgrunn fra Øst-Europa (EU10) har en tilsvarende oppgang i samtlige alderskategorier. Oppgangen for dem med østeuropeisk landbakgrunn er et tilnærmet speilbilde av endringen for de norske, men med motsatt fortegn.

Vi kan også se på landbakgrunn etter bedriftsstørrelse, det vil si hvor stor andel av sysselsettingen som er knyttet til ulike bedriftsstørrelser målt ved antall ansatte. Dette er vist i tabell 2.1.

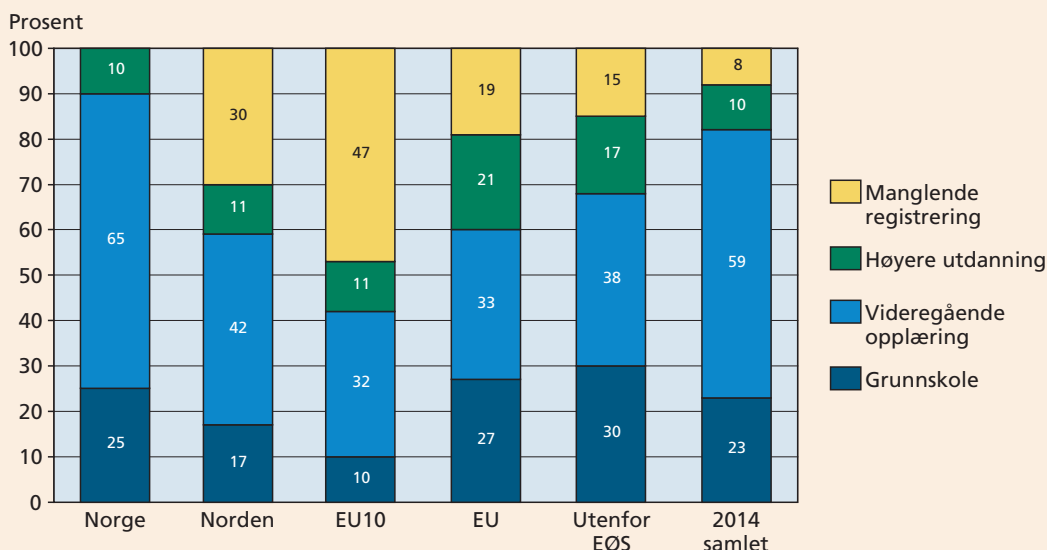
Tabell 2.1 Fødeland etter bedriftsstørrelse (antall ansatte). 2014. Prosent.

	Norge	Norden	EU10	EU	Utenfor EØS	Byggenæringen 2014
Ikke registrert noen ansatte	7	9	8	7	6	7
Små (1-19 ansatte)	43	43	56	44	45	44
Mellomstore (20-99 ansatte)	35	34	30	37	35	34
Store (100 eller flere ansatte)	16	14	5	12	14	14
Totalt	100	100	100	100	100	99
Antall personer	171738	4501	26547	3307	6462	212555

Som vi ser av tabell 2.1, er den største andelen av sysselsettingen i byggenæringen knyttet til små og mellomstore bedrifter, uavhengig av landbakgrunn. Samtidig ser vi at den østeuropeiske arbeidskraften i klart mindre grad er ansatt i bedrifter med 100 eller flere ansatte, enn dem med en annen landbakgrunn. Vi har også sett på landbakgrunn etter type selskap: AS, enkeltmannsforetak og andre selskapsformer (ikke vist i egen tabell). I 2014 er hovedparten av de sysselsatte tilknyttet et AS, uavhengig av landbakgrunn. Totalt er 84 prosent av sysselsettingen i et aksjeselskap (AS). Vi finner at de med østeuropeisk landbakgrunn i noe større grad enn de norske er i et enkeltmannsforetak. Av den østeuropeiske arbeidskraften er 16 prosent i et enkeltmannsforetak, mens for de norske utgjør denne gruppen 9 prosent.

I figur 2.3 har vi sett på landbakgrunn etter høyeste fullførte utdanning i 2014.

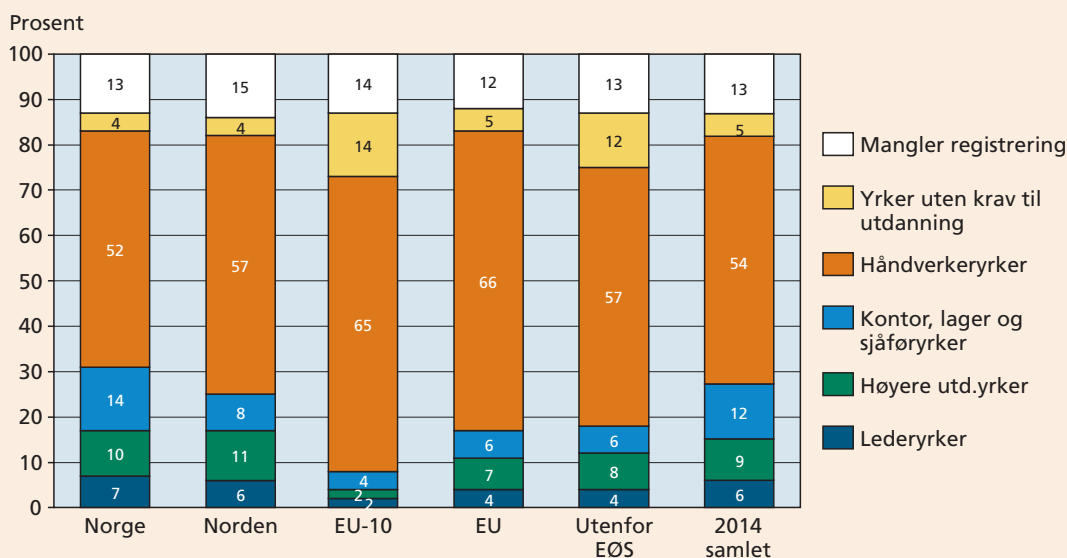
Figur 2.3 Høyeste fullførte utdanning 2014, etter landbakgrunn. Prosent.

Samlet er slutført videregående opplæring den klart vanligste fullførte utdanningen. For dem med norsk landbakgrunn utgjør videregående opplæring hele 65 prosent. Ser vi på den østeuropeiske arbeidskraften, er bildet noe annerledes. Av disse mangler vi registrert utdanning på nesten halvparten av arbeidskraften. Dette skyldes blant annet at det har vært vanskelig for arbeidskraft fra utlandet å få godkjent sin yrkesutdanning i Norge. Det er fra 2016 satt i gang en prøveordning for godkjenning av utenlandske utdanninger. Høsten 2016 åpnet NOKUT for godkjenning av fag- og svennebrev fra Polen og Tyskland innenfor fem yrkesutdanninger: betongarbeider, rørlegger, tømrer, frisør og kjøtskjærer.² På sikt kan nok dette medføre at færre vil stå uten registrert utdanning i årene som kommer. Framover er det også åpnet for å godkjenne flere utdanninger og utvide godkjenningsordningen til flere land. Sammenliknet med 2008 er det kun marginale endringer i dette bildet. Den eneste endringen av vesentlig karakter er at en noe høyere andel fra Norden mangler registrering i 2014 (30 prosent) enn i 2008 (22 prosent).

I figur 2.4 har vi sett på yrkesstrukturen etter landbakgrunn.

Figur 2.4 Yrkesstruktur etter landbakgrunn 2014. Prosent.

² Se <http://www.nokut.no/no/Utdanning-fra-utlandet/Fag-og-yrkesopplaring/>

Som det går fram av figur 2.4, er håndverksgruppene dominerende, uavhengig av landbakgrunn. Totalt utgjør de drøyt halvparten av de sysselsatte i næringen. Samtidig skiller de sysselsatte med registrert landbakgrunn fra EU10 og EU (dvs. de «gamle» EU-landene) seg ut ved å ha en svært høy andel i håndverksyrkene. Ser vi på arbeidskraften fra EU10, har også de en høyere andel i yrker uten krav til utdanning, enn det vi ser for grupper med bakgrunn fra Norge og Norden.

Kobling mellom innvandrerandel og antall lærlinger?

Som vi har sett i dette kapitlet, har veksten i byggenæringen, målt ved antall sysselsatte i perioden 2008 til 2014, i all hovedsak basert seg på arbeidsinnvandring, og da særlig fra land i Øst-Europa (EU10). Samtidig har vi sett at antallet unge sysselsatte i næringen går ned, og at det har vært en nedgang i antall elever som starter på Vg1 bygg- og anleggsgfag. Vi har også sett at antallet nye lærekontrakter i bygg- og anleggsgfag gikk ned etter finanskrisen i 2008, og at denne andelen har stabilisert seg på et lavere nivå enn det som var tilfellet før 2008. Vi kan ut fra våre data ikke si noe om det er en direkte kobling mellom synkende andel unge som søker seg til byggenæringen og økende andel arbeidsinnvandrere. I en studie fra 2013 viser Brekke m.fl. at det er en sammenheng mellom økende andel arbeidsinnvandrere i bygg- og anleggsgfag og elevgrunnlaget. De finner også at den negative sammenhengen blir sterkere desto bedre karakterer elevene har fra ungdomsskolen. Dette betyr at jo bedre karakterer elevene har fra ungdomsskolen, desto mer negativt slår arbeidsinnvandringen inn på sannsynligheten for å søke seg til utdanninger innenfor bygg og anlegg.

Brekke m.fl. tolker dette til at den «negative sammenheng mellom karakternivå og arbeidsinnvandring i større grad er et resultat av at elevene selv velger seg bort fra utdanninger som utsettes for sterkere konkurranse (i form av arbeidsinnvandring) enn av at arbeidsgivere ønsker å tilby færre opplæringsstillinger når kompetansen de søker blir mer tilgjengelig i det åpne arbeidsmarkedet» (Brekke m.fl. 2013:185). Funnene til Brekke m.fl. tyder med andre ord på at norske ungdommer finner bygg- og anleggsgfag mindre attraktiv når arbeidsinnvandringen øker, og at nedgangen i innsøkingen til næringen i mindre grad skyldes at bedriftene ikke ønsker å ta inn lærlinger når de kan hente kompetent arbeidskraft fra andre land.

Oppsummering

- Det har skjedd en endring i sysselsettingen i byggenæringen når vi ser på landbakgrunn. Andelen som er fra Norge, går ned fra 88 til 80 prosent, mens andelen arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa (EU10) øker fra 5 til 12 prosent
- Hovedparten av sysselsettingsveksten mellom 2008 og 2014 kan knyttes til arbeidsinnvandring fra Øst-Europa. Av den totale veksten i perioden, utgjorde de norskfødte kun 8 prosent – resten av veksten kommer blant utenlandsfødte, og da i all hovedsak arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa, som står for 79 prosent av sysselsettingsveksten.
- Den største andelen av sysselsettingen i byggenæringen er knyttet til små og mellomstore bedrifter, uavhengig av landbakgrunn. Den østeuropeiske arbeidskraften er i noe mindre grad ansatt i bedrifter med 100 eller flere ansatte, enn dem med annen landbakgrunn.
- Når vi ser på høyeste registrerte utdanning, mangler vi registrert utdanning på nesten halvparten av arbeidskraften fra Øst-Europa. Dette skyldes blant annet at det har vært vanskelig for arbeidstakere fra utlandet å få godkjent sin yrkesutdanning i Norge.

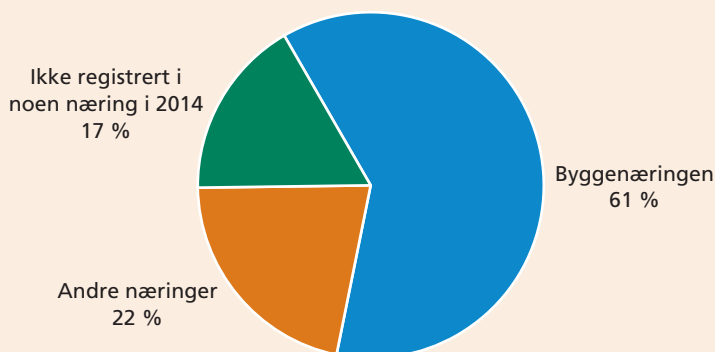
- Arbeidskraften fra Øst-Europa er først og fremst ansatt i håndverksyrker. Vi ser også at det i denne gruppen er en høyere andel i yrker uten krav til utdanning enn det vi ser for arbeidstakere med bakgrunn fra Norge, Norden og EU utenfor EU10.

3 Avgang i arbeidsstokken

Selv om det var en samlet vekst på 21 400 personer fra 2008 til 2014, er endringene i arbeidsstyrken større siden en del arbeidstakere har forlatt næringen og blitt erstattet av nye. Vi vil her se på de som forlater byggenæringen mellom 2008 og 2014. De kan ha byttet jobb siden 2008 og gått til en annen næring, eller de kan ha gått ut av arbeidslivet. Sistnevnte kan ha gått tilbake til skolebenken, eller de kan ha gått av med pensjon, blitt arbeidsuføre eller ha forlatt landet. Utgangspunktet her er de 191 200 personene som jobbet i byggenæringen i 2008 – og hva de gjør eller hvor de er i 2014.

Figur 3.1 Hvor er arbeidsstokken fra 2008 i 2014?

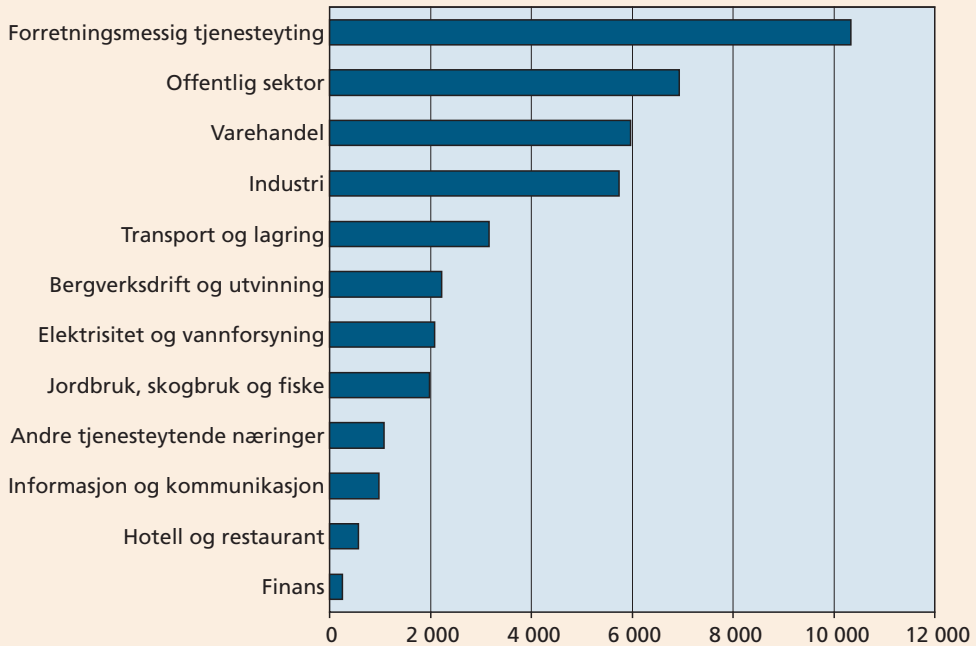

Av de 191 200 som jobbet i byggenæringen i 2008, arbeider 117 600 (61 prosent) fortsatt i næringen i 2014. Videre var 41 300 (22 prosent) personer å finne i andre næringer i 2014, mens de siste 32 300 (17 prosent) ikke var registrert som sysselsatt i noen næring i 2014. Samlet sett er altså seks av ti fortsatt å finne i byggenæringen, mens de fire siste er borte.

De som var i jobb i andre næringer i 2014

De som hadde forlatt byggenæringen til fordel for en annen næring, utgjorde 22 prosent av arbeidsstokken i 2008. Figur 3.2 viser hvilke næringer de 41 300 jobbet innenfor i 2014.

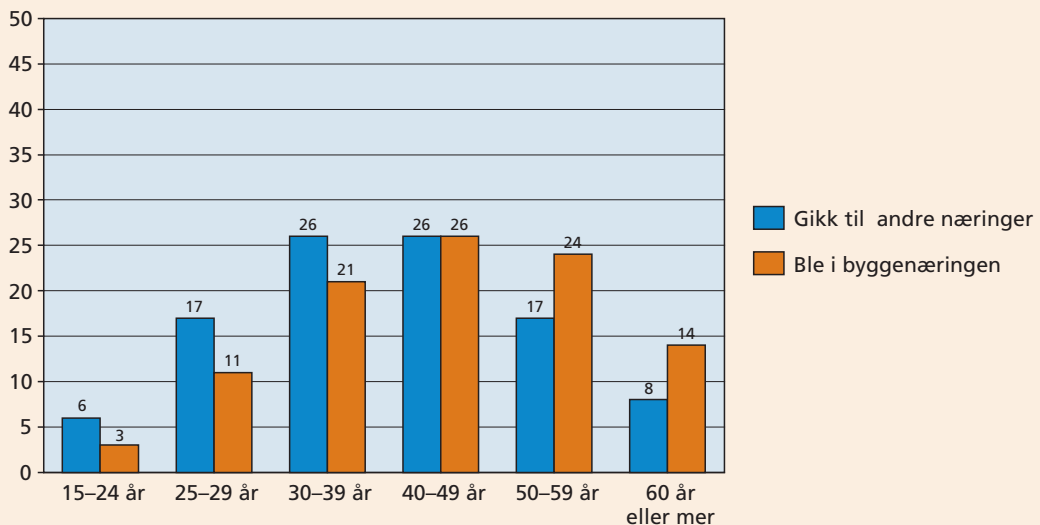
Figur 3.2 De som forlot byggenæringen for andre næringer, etter næring, 2014.

I hovedsak er det fire næringer som peker seg ut med hensyn til hvor de tidligere byggsysselsatte er i 2014. Det er forretningsmessig tjenesteyting, offentlig sektor, varehandel og industri. Hver fjerde som forlot byggenæringen gikk til forretningsmessig tjenesteyting, 17 prosent gikk til offentlig sektor, 14 prosent til varehandel og en tilsvarende andel til industrien. Syv av ti som byttet jobb, gikk til disse fire næringene.

Ser man nærmere på næringsundergruppene innenfor forretningsmessig tjenesteyting, var det arkitektvirksomhet og teknisk konsulentvirksomhet (2900 personer) som tiltrakk seg flest. Videre fanget tjenester tilknyttet eiendomsdrift opp 2300 personer, omsetning og drift av fast eiendom fanget opp 1700 personer, mens bemanningsbransjen fanget opp 1500 personer.

Figur 3.3 Arbeidstakere per 2008 etter om de har blitt i byggenæringen eller gått til andre næringer. Fordelt på alder i 2014. Prosent

Sammenlikner man de som forlot næringen med de som ble, ser man at det går et skille ved førtiårsalder. Det var en høyere andel personer under 40 år som hadde forlatt bygg, enn blant de som fortsatte i byggenæringen. Hver fjerde av de som hadde forlatt byggenæringen, var i trettiårene i 2014, mot hver femte som ble igjen. Tilsvarende var 17 prosent av de som forlot næringen 25–29 år, mens de utgjorde 11 prosent av de som ble. For de eldste aldersgruppene er det motsatt, der er andelen som ble, høyere.

Ser man på landbakgrunn, var 82 prosent av de som forlot byggenæringen til fordel for andre næringer, norske, 11 prosent av dem var fra EU10, mens 3 prosent var født utenfor EØS. De siste 3 prosentene kom fra EU og Norden.

Blant de norskfødte som forlot byggenæringen viser det seg at 25 prosent av dem hadde utdanning på grunnskolenivå, 64 prosent hadde utdanning på videregående nivå, mens de siste 11 prosentene hadde høyere utdanning. De norskfødte som forlater næringen, skiller seg ikke mye fra de norskfødte som blir igjen i byggenæringen, med hensyn til utdanning. Tar man for seg de norske som har forlatt næringen og ser hvilke yrker de hadde i 2008, viser det seg at snaut halvparten av dem den gangen var å finne i håndverksyrker. De norskfødte som var overrepresentert med hensyn til yrkesbakgrunn i 2008, var selvstendig næringsdrivende og de som var i yrker uten krav til utdanning (hjelperearbeidere m.m.). Slik sett kan det se ut til at en del ufaglært norsk arbeidskraft i større grad har forlatt byggenæringen, og at disse igjen har blitt erstattet med arbeidsinnvandrere.

De som ikke var registrert i noen næring i 2014

17 prosent av arbeidsstokken i 2008 var verken i byggenæringen eller i andre næringer i 2014. Av disse 32 300 viser det seg at 22 000 er blitt definert utenfor arbeidsstyrken i 2014, videre var snaut 2400 helt arbeidsledige. Drøyt 500 av dem var registrert som selvstendig næringsdrivende, uten at det var registrert hvilken næring de drev innenfor i 2014. 7400 personer hadde ikke noen registrering i det hele tatt i registrene. Disse vet vi ingenting om, men de to mest trolige forklaringene er at de har forlatt landet (emigrert) eller at de har dødd etter 2008.

26 600 av de 32 300 var norskfødte, 3500 var fra EU10 og 1100 var født utenfor EØS, resten kom fra Norden og EU for øvrig. Fire av fem som ikke var registrert i noen næring, var norske, mens EU10erne utgjorde en av ti.

Setter vi søkelyset på de som var definert utenfor arbeidsstyrken, viser det seg at medianalderen for disse i 2014 var på 58 år. Det er ikke noen nevneverdige aldersforskjeller etter landbakgrunn. Blant de 22 000 som sto utenfor arbeidsstyrken i 2014, var drøyt 40 prosent 62 år eller eldre den gangen. Et betydelig antall har gått av med alderspensjon eller med avtalefestet pensjon.

Oppsummering

- Av de 191 200 som jobbet i byggenæringen i 2008, er 117 600 fortsatt i næringen i 2014. 41 300 personer som i 2008 jobbet i byggenæringen, var i 2014 å finne i andre næringer, mens de siste 32 300 ikke var registrert som sysselsatt i noen næring i 2014.
- Hver fjerde som forlot byggenæringen gikk til forretningsmessig tjenesteyting, 17 prosent gikk til offentlig sektor, 14 prosent til varehandel og en tilsvarende andel gikk til industrien. Syv av ti som byttet jobb, gikk til disse fire næringene.
- Ser man på landbakgrunn, var 82 prosent av de som forlot byggenæringen til fordel for andre næringer, norske, 11 prosent av dem var fra EU10, mens 3 prosent var født utenfor EØS. De siste 3 prosentene kom fra EU og Norden.

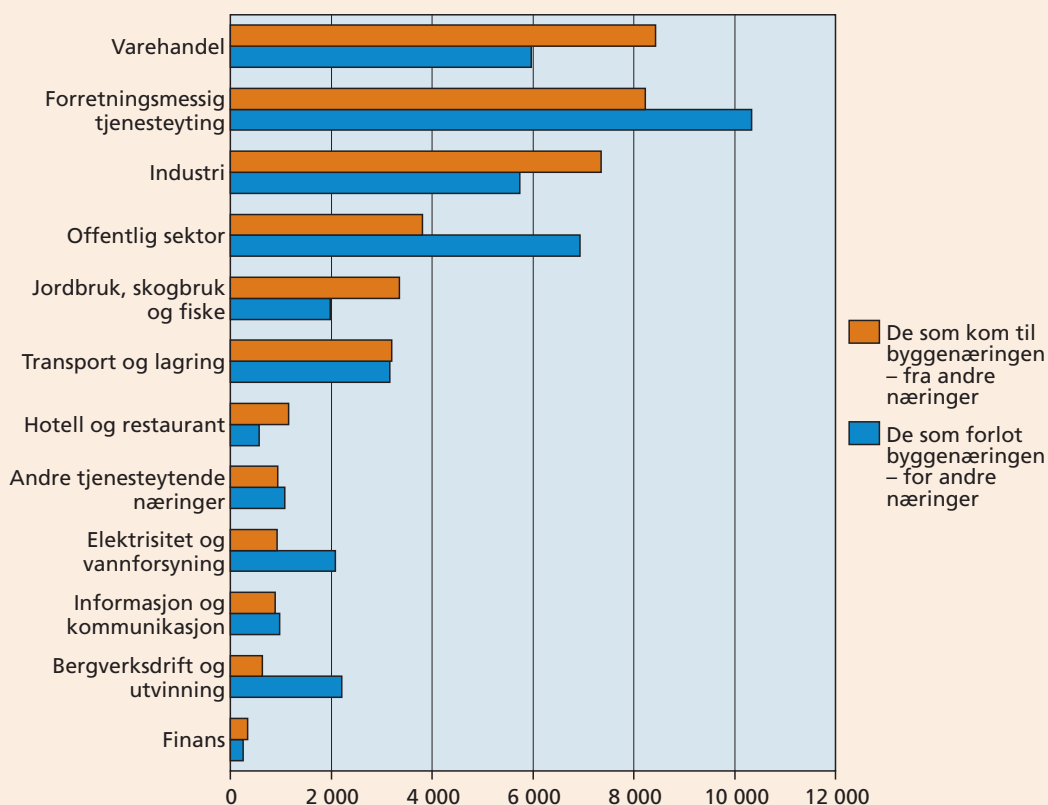
4 Tilgang av arbeidskraft

Det var 212 600 personer sysselsatt i byggenæringen i 2014, og av disse igjen var det 117 600 som også jobbet der i 2008. Med andre ord betyr det at byggenæringen har hatt en tilvekst på 95 000 personer fra 2008 fram til 2014. 45 prosent av de som jobbet i næringen i 2008, jobbet ikke der i 2014. I dette kapittelet ser vi nærmere på hvor de nye personene kommer fra. Det finnes primært fire forskjellige tilfang av arbeidskraft; de som kommer ut av skolesystemet og som så finner sitt virke i næringen, de som kommer fra andre næringer eller de som var ledige eller utenfor arbeidsstyrken i 2008, og ikke minst de som kommer fra andre land for å jobbe i norsk byggenæring.

De som kom fra andre næringer

Av de 95 000 nye arbeidstakerne var 40 prosent (39 200 personer) i andre næringer enn byggenæringen i 2008. Samlet var det 2000 flere som hadde forlatt byggenæringen til fordel for andre næringer, enn motsatt. Tidligere analyser for perioden 2006–2008 viser derimot at byggenæringen hadde en positiv «handelsbalanse» mot de andre næringene. Fra 2006 til 2008 var nettobidraget fra de andre næringene på 4300 flere inn i byggenæringen (Andersen & Jordfald 2010:27). Figur 4.1 viser hvordan tilgang og avgang mellom de forskjellige næringene var.

Figur 4.1 Tilgang fra og avgang til andre næringer 2008 og 2014.

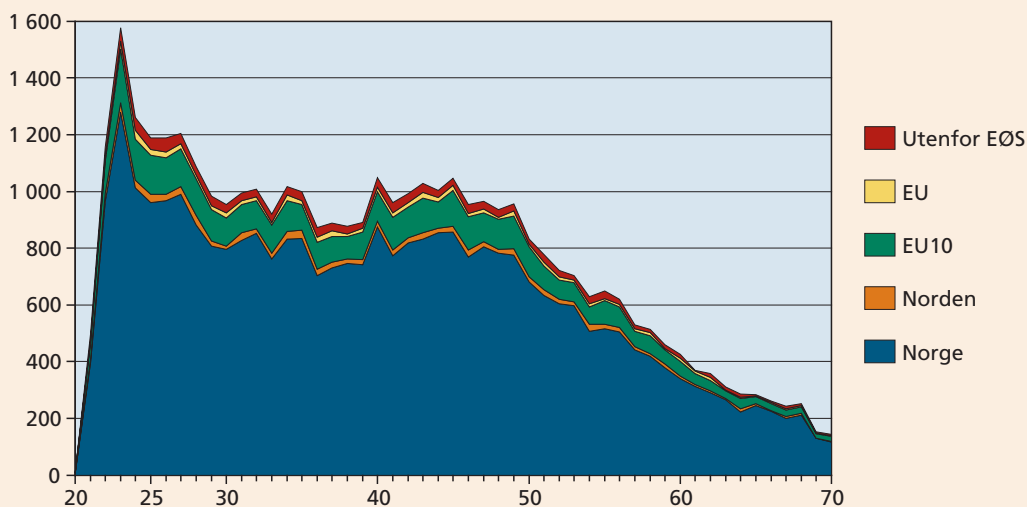
Samlet sett avgir byggenæringen 2000 personer flere enn den selv mottar fra andre næringer. Byggenæringen har nettotilvekst fra varehandel, der det er kommet snaut 2500 flere inn enn det byggenæringen selv har avgitt tilbake. Videre ser man at det er en nettotilvekst fra industrien (drøyt 1600 flere), fra jordbruket (snaut 1400 flere) og fra hotell og restaurant (snaut 600 flere).

Der hvor byggenæringen avgir flere personer enn den selv rekrutterer fra, er særlig offentlig sektor. Samlet var forskjellen på snaut 3200 personer i favør av offentlig sektor. Til forretningsmessig tjenesteyting var nettoavgangen også høy, med 2100 personer i favør av forretningsmessig tjenesteyting. Til bergverksdrift og utvinning (primært olje og gass) var det en nettoavgang på 1600 personer, i favør olje og gass. Som figur 4.1 viser, var det få som kom fra olje og gass. Forholdstallet mellom tilgang og avgang var på 3,5 ganger så mange i favør av oljenæringen. Det skal her sies at tallene ikke fanger opp oljeprisfallet og de påfølgende endringene som skjedde i denne næringen etter 2014. Det var også en nettoavgang overfor kraftbransjen (elektrisitet og vannforsyning) på snaut 1200 personer.

Samlet gir byggenæringen betydelig flere fra seg, enn den rekrutterer fra, til offentlig sektor, forretningsmessig tjenesteyting, olje og gass samt kraftbransjen. Derimot hadde byggenæringen overskudd i balansen overfor varehandel, industri og primæringene. Fra disse næringene rekrutterer man flere enn det næringen selv avgir.

Ser man nærmere på fødeland, viser det seg at 82 prosent av de som kom fra andre næringer, var norske. 11 prosent av dem var født i EU10, mens 3 prosent var født utenfor EØS-området. Aldersfordelingen for disse er vist i figur 4.2.

Figur 4.2 Arbeidskraft som kom fra andre næringer til byggenæringen, etter alder og landbakgrunn. 2014.

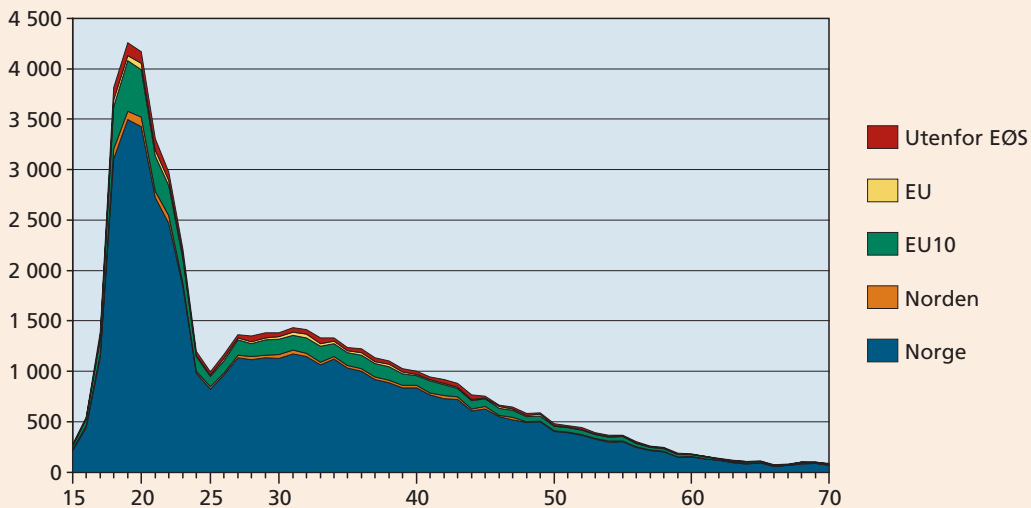
Selv om det også rekrutteres personer under 25 år fra andre næringer, er det mer erfaren arbeidskraft som dominerer. Videre er det verd å merke seg at aldersprofilen til de utenlandsfødte samlet er nokså lik de norskfødtes.

Derimot viser det seg at kun fire av ti som kommer fra andre næringer til byggenæringen, var å finne i håndverksyrker. Det er innenfor lederyrker, utdanningsyrker og kontoryrker byggenæringen i størst grad henter arbeidskraft fra de andre næringene.

De som ikke var sysselsatt (i Norge) i 2008

Seks av ti, eller 55 700 personer, var ikke registrert i noen næring i 2008. Blant disse 55 700 var 10 000 ikke født i Norge. Av disse igjen var 6000 EU10ere, mens snaut 1800 var født i land utenfor EØS-området. Resten kom fra Norden (1300 personer) og EU (900 personer). Mens de som kom fra andre næringer primært var erfaren arbeidskraft, er innslaget av yngre arbeidstakere langt høyere her.

Figur 4.3 Arbeidskraft som ikke var sysselsatt i Norge i 2008. Etter alder og landbakgrunn. 2014.

Figur 4.3 viser en annen aldersfordeling enn figur 4.2, som viste aldersfordelingen for de man hentet inn fra andre næringer. For det første var det mange under 25 år i 2014. At disse ikke var registrert i noe arbeidsforhold, henger sammen med at de var 19 år eller yngre enn det i 2008.

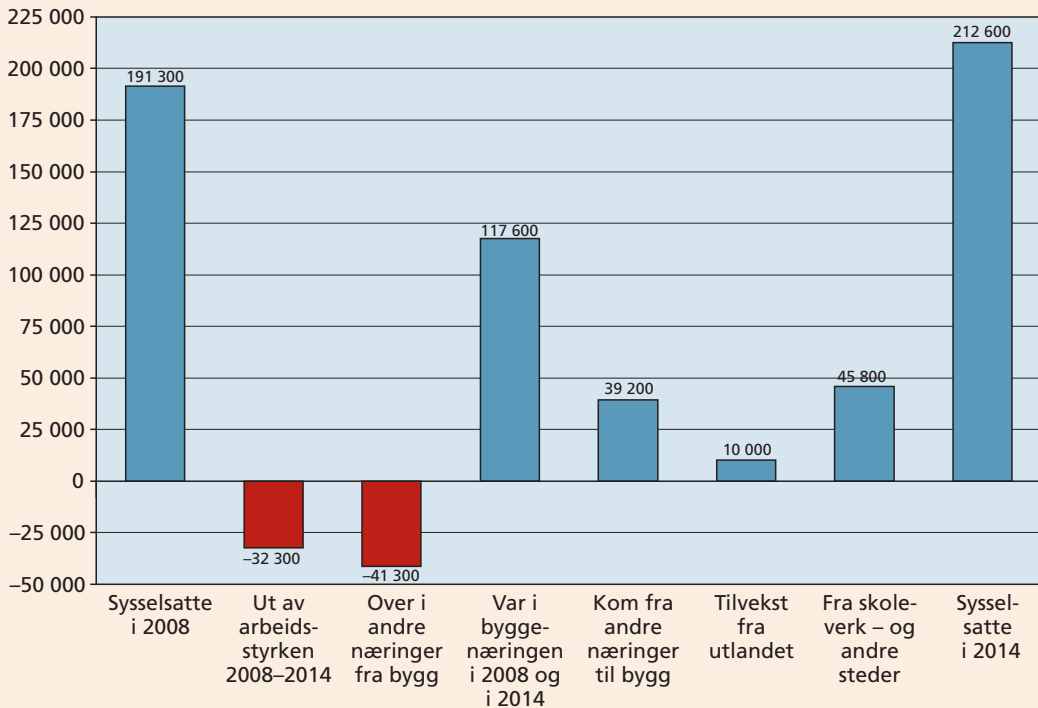
24 200, eller snaut halvparten av de 55 000, var i all hovedsak i et utdanningsløp i 2008. Av de 24 200 i alderen 15–24 år i 2014, var 82 prosent norskfødte. 11 prosent av de yngste (15–24 år) kom fra EU10. Ser man på alle under 30 år, utgjør de 30 300, eller 55 prosent av de som ikke var sysselsatt i 2008. Tilsvarende var det 43 000 under 40 år, eller i underkant av 80 prosent, som ikke var sysselsatt i 2008. EU10erne utgjorde 11 prosent av dem under 40 år.

Fordi det mangler registrert utdanning for mange av de utenlandsfødte, er det først og fremst blant de norskfødte det er mulig å se om utdanningsbakgrunn har endret seg. Av de i alt 45 800 norskfødte, var 6000 registrert å være i et utdanningsløp i 2008. Dette kan være utdanning på videregående nivå (f.eks. lærlinger) eller teknisk fagskole, mesterbrev, ingeniørstudier m.m. Antall personer som var registrert å være i et utdanningsløp per 1. oktober 2014, var betydelig lavere. Både antall og relativ andel faller til 4300 personer.

Balansen mot de andre næringene

Byggenæringen har vokst, og slik sett har nettotilgangen av arbeidskraft vært høyere enn avgangen. Figur 4.4 viser hvordan disse hovedstrømmene har vært fra 2008 fram til 2014.

Figur 4.4 Tilgang og avgang av arbeidskraft for byggenæringen.

Av de 191 300 som var sysselsatt i næringen i 2008, viser det seg at 32 300 går ut av arbeidsstyrken. Ytterligere bytter 41 300 jobb og befinner seg i en annen næring i 2014. Utgangspunktet for sysselsettingen i 2014 er de 117 600 som også var i næringen i 2008. I tillegg til de 117 600 rekrutterer man inn 39 200 fra andre næringer, 10 000 fra utlandet og 45 800 norske som ikke var sysselsatt i 2008. For den sistnevnte gruppen dominerer de unge; 57 prosent av dem var 30 år eller yngre i 2014 (under 24 år i 2008).

Byggenæringen mister noen flere til andre næringer enn det man rekrutterer fra andre næringer. Underskuddet mot de andre næringene er betydelig mindre enn differansen mellom egen avgang ut av arbeidsstyrken og antallet som kommer fra skoleverk og andre steder. I tillegg kommer det 10 000 utenlandskfødte som ikke var i registrert sysselsatt i Norge i 2008 (antatt arbeidsinnvandret).

Oppsummering

- Byggenæringen har hatt en tilvekst på 95 000 personer fra 2008 fram til 2014. 45 prosent av de som jobbet i næringen i 2008, jobbet ikke der i 2014.
- Samlet avga byggenæringen 2000 flere personer enn den selv mottok fra andre næringer.
- Det er særlig offentlig sektor byggenæringen avgir flere personer til enn den selv rekrutterer fra. Tilsvarende gikk flere til forretningsmessig tjenesteyting, olje og gass, og kraftbransjen, enn det byggenæringen selv rekrutterte fra disse næringene.
- Seks av ti, eller 55 700 personer, var ikke registrert i noen næring i Norge i 2008. Blant disse var 10 000 ikke født i Norge.
- Selv om byggenæringen mister noen flere enn det de rekrutterer, er det særlig nettoeffekten av de som går ut av og de som kommer inn i arbeidsstyrken som drar opp sysselsettingen totalt sett mellom 2008 og 2014. Ikke minst er de 10 000 utenlandskfødte som ikke var i registrert i noen næring i 2008, med på å øke sysselsettingen.

5 Framtidens arbeidskraftsbehov i byggenæringen

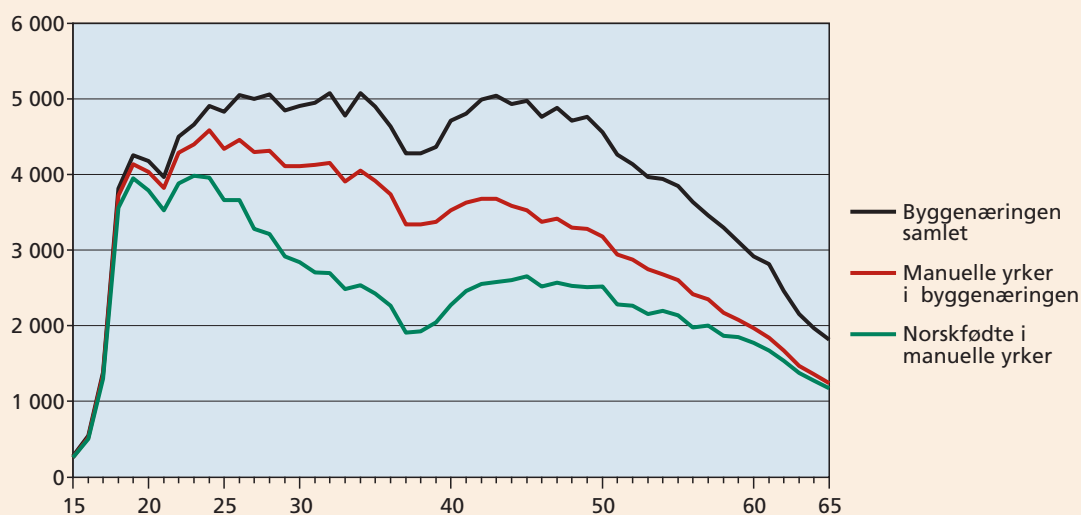
I dette kapittelet skal vi forsøke å estimere byggenæringens behov for arbeidskraft fram mot 2030. Det vil være knyttet usikkerhet til slike estimater. Byggenæringen er særs utsatt for økonomiske svingninger, noe som gjør utfordringene med å anslå framtidige arbeidskraftsbehov enda større. Det må derfor tegnes opp forskjellige utfallsrom, hvor forutsetningene som legges til grunn avhenger av ulike hendelser i norsk økonomi. Videre er det usikkerhet knyttet til arbeidsinnvandring. Hvor mange blir i landet, og hvor mange nye kommer? De økonomiske konjunktorene i Polen og i Baltikum er en viktig faktor. Dersom lønningene stiger der, mens de vokser saktere i Norge, vil den relative lønnsforskjellen jevnes ut over tid. Desto mindre lønnsforskjeller det er mellom EU10 og Norge, desto mindre vil arbeidsinnvandringen fra EU10 etter all sannsynlighet bli.

Utgangspunktet for en framskrivning vil uansett være å se nærmere på de som faktisk er i næringen, og så forsøke å anslå den naturlige avgangen etter alder. Byggenæringen domineres av unge arbeidstakere, noe som er å betrakte som en fordel, siden det gir en lang planleggingshorisont.

Aldersprofil per 2014

Figur 5.1 viser byggenæringens alderssammensetning slik den så ut i 2014. I alderen fra tidlig i tyveårene fram til midt i femtiårene var det 4000–5000 personer i hvert årskull. Av figur 5.1 går det fram at det er i underkant av 5000 personer i hvert årskull i intervallet 24–35 år. Deretter er det en nedgang i alder fram til begynnelsen av førtiårene, før antallet igjen legger seg på i underkant av 5000 personer for hvert årskull fram til 50 år. Det er en kraftig nedgang i antall personer i alderen fra og med 50 år. Mens det var drøyt 4500 femtiåringer i næringen i 2014, var det 2900 sekstiåringer og snaut 2000 sekstifemåringer. Samlet sett utgjorde 50–65-åringene 52 400 personer, eller om lag en fjerdedel av dem mellom 15–65 år. Siden de som var 50 år i 2015 vil være 65 år i 2030, vil det i

Figur 5.1 Alderssammensetning i byggenæringen 15–65 år. 2014.

snitt forsvinne i underkant av 3300 personer til alderspensjon hvert år framover. Det er i figur 5.1 valgt en øvre grense på 65 år, selv om man kan ta ut alderspensjon, tjenestepensjon og en eventuell avtalefestet pensjon fra 62 år. Alderen er noe høyere enn i Andersen og Jordfald (2010), hvor den ble satt til 62 år. Årsaken til dette er at vi antar at økt yrkesdeltakelse gjør seg gjeldende også i byggenæringen i årene framover. I framskrivningene vil 65 år derfor bli lagt til grunn for aldersavgang.

I figur 5.1 er aldersfordelingen for dem med manuelle yrker også lagt inn. De manuelle yrkene i byggenæringen domineres av håndverksyrkene. For de yngste i næringen var nesten samtlige å finne innenfor de manuelle yrkene, men etter hvert som alderen øker, utgjør lederyrker, utdanningsyrkene (ingeniører, sivilingeniører m.m) og funksjonæryrkene en større andel av arbeidsstokken. Samlet utgjorde de manuelle yrkene 78 prosent av arbeidsstokken, men blant femtiåringene var kun to av tre å finne i et manuelt yrke.

Den røde linjen i figur 5.1 viser aldersfordelingen for samtlige i manuelle yrker, mens den grønne linjen viser aldersfordelingen for norskfødte i manuelle yrker. Forskjellen mellom dem illustrerer aldersfordelingen blant de utenlandsfødte i manuelle yrker. Som tidligere nevnt, dominerer arbeidstakere fra EU10 denne gruppen. For manuelle yrker samlet var det flest midt i tyveårene, drøyt 4500 personer per årskull. Deretter er det en jevn nedgang. Drøyt 4000 personer per årskull var midt i trettiårene, mens 3300 personer var i slutten av trettiårene. Deretter går antallet noe opp igjen for førtiåringene, før antall personer igjen reduseres. I 2014 var det om lag 3000 femtiåringer og 2000 sekstiåringer i manuelle yrker.

Norskfødte i manuelle yrker dominerer blant de aller yngste, hvor det var om lag 4000 i hvert årskull for 23–24-åringene. Deretter synker antallet kraftig. For 37–39-åringene var det under 2000 norskfødte i manuelle yrker. Med andre ord var det godt over dobbelt så mange norske 23–24-åringer som norske 37–39-åringer i manuelle yrker i 2014. Deretter bedres bildet for de høyere aldersgruppene, som ligger på rundt 2500 personer for hvert årskull. Det var om lag 2500 norske femtiåringer og 1800 norske sekstiåringer i de manuelle yrkene i 2014.

Framskrivninger

Gitt at byggenæringen har en såpass ung arbeidsstokk, er kanskje ikke naturlig aldersavgang den største utfordringen på kort sikt. Fram mot 2020 vil det i snitt for hvert år bli i overkant av 2000 personer som krysser 65-årsgrensen. I figur 5.2 er det naturlige aldersfracfallet for de som jobbet i næringen i 2014 lagt inn. Alt annet likt, betyr det at 52 400 forsvinner grunnet alder fram mot 2030.

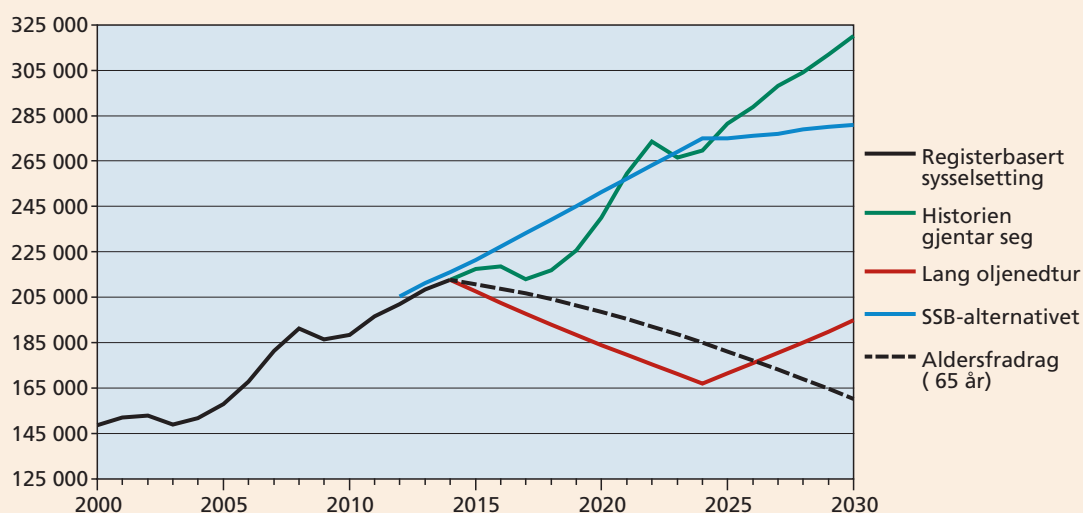
For byggenæringen som helhet har vi satt opp to mulige utviklingsforløp. Vi har kalt disse «Historien som gjentar seg» og «Lang oljenedtur». Det er verd å nevne at disse framskrivningene er basert på nettotall. Vi ser bort fra jobbskifter innad i næringen og jobbskifte mellom næringene. Dersom vi skulle ha tatt høyde for bruttobevegelsene, ville antall personer som må rekrutteres ha vært langt høyere. I tillegg til disse to utviklingsforløpene, har vi lagt inn SSBs siste framskrivninger, hvor det er tatt høyde for de drastiske endringene i oljenæringen etter 2014 (Dapi m.fl. 2016).

- **Historien som gjentar seg.** I denne framskrivningen er sysselsettingsutviklingen for byggenæringen for perioden 2000–2014 lagt til grunn. Veksten fra 2000 til 2001 var på 2,3 prosent, fra 2001 til 2002 var den på 0,5 prosent, fra 2002 til 2003 gikk den ned med 2,6 prosent, deretter tiltok den – og den toppet seg med 8,1 prosent fra 2006 til 2007. I kjølvannet av finanskrisen i 2008 gikk sysselsettingen ned med 2,5 prosent fra 2008 til 2009, og for årene 2010–2014 var veksten årlig i gjennomsnitt på 2,7 prosent. For hele perioden 2000–2014 lå veksten på 2,6 prosent per år. I framskrivningen lar vi 2014 være utgangspunktet, hvor veksten i 2015 vil være denne samme som veksten fra 2000 til 2001, veksten i 2016 vil være den samme som fra 2001 til 2002, osv. Historien som gjentar seg, vil i likhet med de første årene på 2000-tallet ha lav vekst fram til 2018, men veksten øker kraftig fra og med 2019 – slik den gjorde fra 2004 til 2005. I 2023 kommer

det et økonomisk sjokk, tilsvarende finanskrisen høsten 2008, som gir en kortvarig nedgang i sysselsettingen. For årene 2029 og 2030 legger årlig vekst i sysselsettingen seg på 2,6 prosent, som var gjennomsnittet for perioden 2000–2014. Dette igjen betyr at byggenæringen sysselsetter 320 000 personer i 2030, eller snaut 108 000 flere enn det som jobbet der i 2014.

- **Lang oljenedtur.** I denne framskrivningen kommer en lang økonomisk nedgangsperiode og fallende sysselsetting. Her er det lagt til grunn en årlig nedgang i på 2,4 prosent fram til 2025. Dette er omtrent den samme nedgangen man hadde fra 2002 til 2003, eller fra 2008 til 2009 – men i lang oljenedtur er nedgangen langvarig. I ti år synker sysselsettingen med 2,4 prosent hvert eneste år. I 2025 vil det da jobbe 167 000 personer i byggenæringen – eller tilsvarende det som byggenæringen sysselsatte i 2006. Det skal sies at i nyere tid har byggenæringen aldri hatt en så lang nedgangsperiode som den som er skissert her. Derimot sank sysselsettingen med 24 prosentpoeng fra 1990 til 1994. Nedgangsperioden i lang oljenedtur er betydelig lengre enn tidlig på nittitallet, men den gir den samme effekten i prosentpoeng, skjønt over ti år. Den lange oljenedturen tar slutt i 2025, og for perioden 2025–2030 legges det til grunn en moderat vekst på 2,6 prosent hvert år. Dette betyr at byggenæringen i 2030 vil sysselsette 194 000 personer, eller omtrent det samme som den gjorde i 2010.
- **SSB framskrivning.** SSB har benyttet den makroøkonomiske modellen MODAG til å modulere etterspørselen etter arbeidskraft fram mot 2035 – og hvordan etterspørsel og utdannings-sammensetningen i arbeidsmarkedet vil være. Nedgangen i petroleumsnæringen og oljerelatert virksomhet vil blant annet smitte over på byggenæringen, men ifølge SSB med positivt fortegn. Sammenliknet med nasjonalregnskapstallene for 2013, vil sysselsettingen i byggenæringen øke med omtrent 30 prosent fram mot 2025, og byggenæringen vil da sysselsette om lag 275 000 personer. Etter 2025 vil sysselsettingen i byggenæringen flate noe ut, og i 2030 vil det arbeide omtrent 280 000³ personer her.

Figur 5.2 Framskrivninger av arbeidskraftsbehov i byggenæringen 2015–2030.

³ SSB opererer ikke med faktiske tall. Det er tolkning av figur 5 på side 29 i *Education-specific labour force and demand in Norway in times of transition*, SSB report 2016/31, som ligger til grunn. Ifølge nasjonalregnskapet jobbet det 211 200 personer i byggenæringen i 2013. Nasjonalregnskapet ligger høyere enn den registerbaserte sysselsettingsstatistikken, blant annet på grunn av at arbeidstakere på korttidsopphold tas med.

Det framtidige behovet for arbeidskraft vil i 2030 utgjøre forskjellen mellom det svartprikkede aldersfradraget (65 år) og de ulike framskrivningsalternativene.

Dersom den lange oljenedturen (rød linje) setter inn, viser det seg at behovet for arbeidskraft er lavere enn det man får gjennom den naturlige avgangen fram til 2025. Etter 2025 vil man derimot igjen ha stort behov for arbeidskraft. I løpet av årene 2027–2030 vil man trenge 83 000 personer, eller i snitt 21 000 hvert år. Nedgangsscenarioet, som må betegnes som pessimistisk for en svært lang periode, viser også et annet poeng. Naturlig avgang vil ta unna mye av nedgangen i sysselsettingen på kort sikt. Videre vil en slik nedgang som skisseres her, også gjøre noe med lønnsnivået, som igjen kan medføre at arbeidsinnvandrerne velger å forlate næringen og landet.

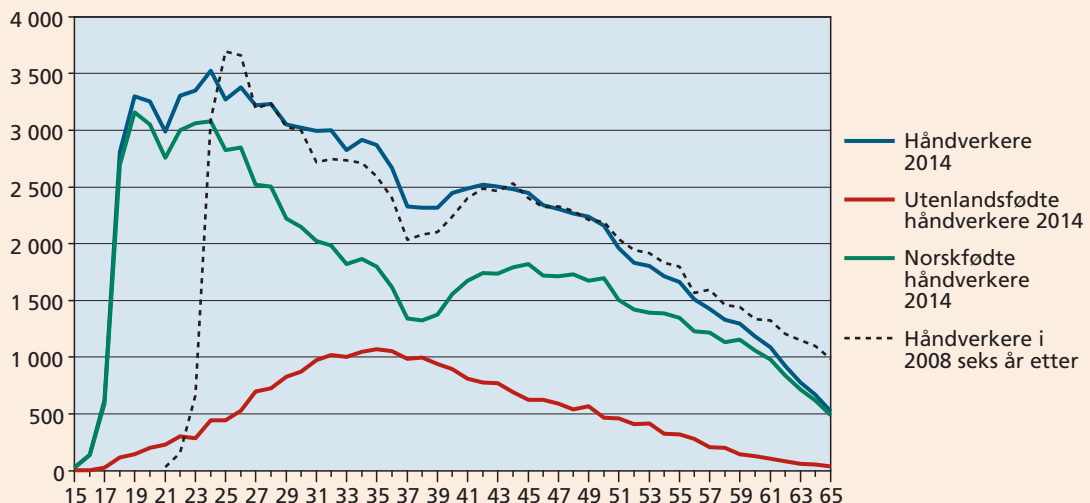
De årlige behovene for arbeidskraft for «Historien som gjentar seg» vises som avstanden mellom aldersfradraget (65 år) og den grønne linjen. Ettersom veksten ikke er spesielt høy fram mot 2018, trenger man i snitt kun 3200 flere nye personer fram til da. Det er først i 2019 at veksten tar av, da vil man i snitt for hvert år fram til 2023 trenge drøyt 17 000 nye personer. Etter nedturen i 2023 vil veksten avta noe, men siden aldersfrafallet da er merkbart, vil man i snitt fortsatt trenge 12 500 nye personer hvert eneste år.

Framskrivningen basert på SSBs makrokjøring, gir derimot utfordringer på kort sikt. I årene fram til 2020 vil man i snitt trenge 8000 nye personer hvert år. Fra 2020 og fram til 2025 vil man trenge 9300 nye hvert år. Selv om veksten avtar noe fra 2025, begynner aldersfradraget på dette tidspunktet å gjøre seg gjeldende. I den siste femårsperioden vil man derfor i snitt trenge drøyt 5000 nye personer hvert år.

Klarer man å fylle framtidens behov for arbeidskraft?

Innledningsvis ble arbeidskraften i byggenæringen beskrevet som ung, særlig gjaldt dette de som er i manuelle yrker. I framskrivningene antas det at de som hadde slike yrker sto i dem framfor å forlate næringen, eller at de går over i funksjonæryrker innad i næringen når de blir eldre. At man starter som håndverker, jobber noen år som det og etter hvert havner på kontor som leder eller funksjonær i virksomheten, er nok ikke et uvanlig yrkesløp. Vi skal her forfølge problemstillingen noe. Figur 5.3 viser alderssammensetningen for den dominerende og viktigste yrkesgruppen innenfor de manuelle yrkene; håndverksyrkene.

Figur 5.3 Sysselsatte i byggenæringen – håndverksyrker. Etter alder og landbakgrunn. 2014 og 2008.

I figur 5.3 ser man at aldersfordelingen mellom de norskfødte og utenlandsfødte håndverkerne er forskjellig. Blant de norskfødte dominerer de under 25 år, mens de utenlandsfødte har flest i 30-årene. I 2014 var det snaut 20 000 19–24-åringere i håndverksyrkene. 18-åringene utgjorde i underkant av 3000 personer. Dersom det kommer til 3000 nye 18-åringere framover, vil man på kort sikt befinne seg i utviklingsforløpet til «Historien som gjentar seg» for håndverksyrkene fram til 2019. Etter 2019 vil man uansett måtte rekruttere ytterligere håndverkere; fra andre næringer (større tilstrømming enn avgang) eller fra utlandet. Men dette forutsetter også at de drøyt 30 000 håndverkerne som er 25–35 år, forblir i håndverksyrker. I 2014 var det omtrent halvparten så mange 35-åringere som 25-åringere i håndverksyrker, og dersom mønsteret fra 2014 videreføres, vil man fort kunne ha 15 000 færre håndverkere de neste fem årene. På kort sikt kan man få betydelig mangel på faglært arbeidskraft. Den stiplede linjen i figuren viser de som var i håndverksyrker i 2008 i byggenæringen – hvor alle er blitt parallellforskjøvet seks år. Forskjellen mellom stiplet linje og blå heltrukken linje er alderssammensetningen man kunne hatt (gitt at alle fra 2008 forble i næringen) – og den man har. Dersom de unge i næringen forlater den i samme grad som det unge har gjort de senere årene (med de unge i 2008 som eksempel), vil byggenæringen slite med å få fatt i den arbeidskraften den trenger selv på kort sikt. Utfordringen er dermed å beholde flere av de som kommer inn i næringen.

Mens «Historien som gjentar seg» hadde en nokså moderat vekst de nærmeste årene, har den SSB-baserte framskrivningen sterk vekst i sysselsettingen også på kort sikt. Da vil det ikke holde med 3000 nye 18-åringere årlig framover, ettersom behovet vil være omtrent 4500 nye håndverkere hvert år. Da må det hentes inn håndverkere fra de andre næringene – eller fra utlandet.

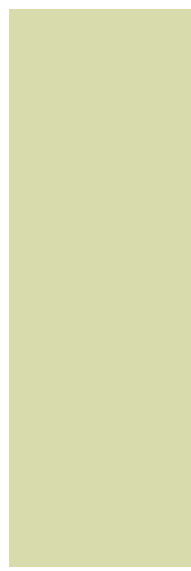
Dersom utviklingen vi så i kapittel 1 fortsetter – at ungdom i stadig mindre grad søker seg inn til byggenæringen, bidrar dette til at underskuddet på arbeidskraft forverres i enda større grad. Skal byggenæringen da opprettholde aktivitetsnivået, er man helt avhengig av å kunne hente mer arbeidskraft via arbeidsinnvandring. Det er mye som tyder på at dersom arbeidsinnvandrere forsvinner, vil det bli betydelig mangel på arbeidskraft selv i et kort tidsperspektiv. Dersom man klarer bedre å beholde dagens unge, vil det avhjelpe situasjonen noe, men i tillegg vil man være helt avhengig av å snu trenden der de unge i stadig større grad velger bort yrkesfagene som fører inn til byggenæringen.

Oppsummering

- Byggenæringen er i en heldig situasjon med mange unge arbeidstakere – og dermed en lang planleggingshorisont. På kort sikt er avgangen for de eldste (65 år) håndterbar.
- Dersom utviklingsforløpet 2000–2014 fortsetter fram mot 2030, vil man fram mot 2019 kunne opprettholde sysselsettingen. Derimot vil et konjunkturoppsving i 2019 kreve langt flere enn det skoleverket leverer. Da er man prisgitt arbeidsinnvandring eller betydelig overskudd i balansen mot de andre næringene i det norske arbeidsmarkedet.
- «Historien som gjentar seg» fordrer dog at man klarer å holde på den arbeidskraften man har, og at de som er unge håndverkere i dag – fortsetter å være det, framfor at de forsvinner over i andre yrker innad i næringen, eller over i andre næringer. Hvis historien om at de forlater håndverksyrkene gjentar seg, kan det på kort sikt bli betydelig ubalanse. I tillegg kommer problemet med at ungdommen i stadig mindre grad søker seg til næringen.
- SSBs makroøkonomiske kjøring gir derimot en kraftig økning i sysselsettingen på kort sikt. Etterspørselen overgår det skoleverket kan levere, og det må hentes inn arbeidskraft fra andre næringer eller fra utlandet.
- Selv under en eventuell langvarig nedgangsperiode vil byggenæringen kunne ta ut mesteparten av nedgangen gjennom naturlig aldersavgang, og forventet retur av arbeidsinnvandrere.

Litteratur

- Andersen, R. K. & Jordfald, B. (2010). *Arbeidstakere i byggenæringen Hvem er de, hvor kommer de fra og hvor går de?* Fafo-rapport 2010:25.
- Andersen, R. K., Bråten, M., Eldring, L., Friberg, J. H. & Ødegård, A. M. (2009). *Norske bedrifters bruk av østeuropeisk arbeidskraft*. Fafo-rapport 2009:46.
- Brekke, I., Røed, M. & Schøne, P. (2013). *Påvirker innvandring investering i utdanning? Søkelys på arbeidslivet*, 3, 169–188.
- Bråten, M., Ødegård, A. M. & Andersen, R. K. (2012). *Samarbeid og HMS-utfordringer i bygg- og anleggsnæringen*. Fafo-rapport 2012:52.
- Dapi, B., Gjefsen, H. M., Sparrman, V. & Stølen, N. M. (2016). *Education-specific labour force and demand in Norway in times of transition*. Statistics Norway Report 2016/31.
- Friberg, J. H. & Haakestad, H. (2015). *Arbeidsmigrasjon, makt og styringsideologier: Norsk byggenæring i en brytningstid*. *Søkelys på arbeidslivet*, 3, 182–205.

Arbeidstakere i byggenæringen i 2008 og 2014

Denne rapporten kartlegger arbeidskraften i byggenæringen ved hjelp av registerdata fra Statistisk sentralbyrå i 2008 og 2014. Arbeidskraften kartlegges ut fra alder, utdanning, kjønn, yrke og arbeidsinnvandring. Rapporten tar også for seg inn- og utflyt av arbeidskraft i denne tidsperioden, der vi blant annet ser på hva som kjennetegner de som har forlatt næringen og de som har kommet til. Videre blir det gjort framskrivninger av arbeidskraftbehovet fram til 2030.

Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2016:39
ISBN 978-82-324-0334-9
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20601